

Sügiskoolis uuriti maagiafenomeni väljundeid läbi aja

11. ja 12. novembril 2021 toimus Eesti Kirjandusmuuseumi eestvõttel Saka mõisas humanitaarteaduste doktorantidele suunatud interdistsiplinaarne rahvusvaheline sügiskool “Dialogues with Magic”, mille raames vaadeldi selle maailma mitmekülgset mõjutanud teemaga seotud narratiive, uskumusi, sümboleid, keelekasutust, meediaväljundeid ja funktsioone läbi aja. Kirjandusmuuseum viis ürituse läbi keeleteaduse, filosoofia ja semiootika doktorikooli partnerina. Sügiskoolis tõdeti, et maagiafenomeni teaduslik analüüsimine on humanitaaride privileeg ja kohus. Kuigi sellealase materjali uurimisse on nii teadusringkondades kui ka üldisemalt ühiskonnas kohati suhtunud mõningase üleolekuga, leides, et seda ei saa pidada tõsiseltvõetavaks uurimisaineseks, on ühiskond maagia ja üleloomulikkusega seotud mõtlemisest ja käitumisest jätkuvalt sedavõrd läbi imbunud, et selle arvesse võtmine ning reaktsioonimustrite seaduspärasuste vaatlemine on kahtlemata vajalik. Sügiskooli teema oli muuhulgas aktuaalne ja mõtteainet pakkuv jätkuvalt kestva koroonakriisi valguses, kuna selle perioodiga seoses on taas elustunud mitmesuguseid maagilisi uskumusi. Etnoloog Eva Toulouze märkis koos Nikolay Anisimoviga peetud udmurdi maagiale keskenduvas ettekandes, et maagia on väga loomulik reaktsioon ehk siis maagia rõhutatum avaldumine on tervise-, kliima-, toidu- jm kriisidega kaasas käinud kogu ajaloo vältel. Ka argisemas elus ei kao vajadus privaatsete ja kollektiivsete rituaalide järele, kusjuures paljud kultuuriantropoloogid (nt Richard Kieckhefer) on seisukohal, et maagia puhul ei lähtutagi tingimata alati selle põhjuslikust tõhususest, vaid see on pigem sümbolne akt, mille eesmärk on eba-meeldiva olukorra passiivsest talumisest väljumine mõtestamise ja sekkumise kaudu.

Ettekandeid-töötube pakkusid lisaks Eesti asjatundjatele valdkonna tunnustatud eksperdid mujalt, näiteks Michael Winkelman (Brasiilia) rääkis lähtuvalt antropoloogilistest, psühholoogilistest ja neuroloogilistest teooriatest üleloomulikkuse ja teisenenud teadvusseisundite universaalsetest väljendustest šamaanirituaalides. Winkelman osutas ajaloolisele võimu lahutamatuks maagiategadmistest, märkides et kõigis iidsetes superriikides on olnud majanduslik ja poliitiline võim lahutamatult seotud maagilis-religioossete tõekspidamisi esindavate autoriteetsete tervendajaisiksustega (preestrid, šamaanid, ennustajad), kes aitasid sotsiaalset sidusust toetavaid rituaale juhtides kriisidest väljuda. Emily Pierini (Itaalia) ettekanne käsitles transi- ja kanaldamisilminguid mediumistlikel spirituaalse tervendamise seanssidel Brasiilias, tõstatades ka uurija enda multisensorsete kogemuste teema.

Meelis Friedenthal vaatles maagia käsitlemist varauusaja akadeemilistes tekstides, rõhutades, et nii maagia olemuse uurimine kui ka maagiasse uskumine ei olnud kindlasti vaid n-ö lihtrahva pärusmaa, vaid ärgitas dispuute ka õpetlaskonna seas. Nagu selgus Tõnno Jonuksi ülevaatest, oli maagia sageli esinev teema ka 19. sajandi eesti ajakirjanduses, kus see paigutati siiski sagedamini moraliseerivasse ja valgustuslikku

mõtlemist propageerivasse raami, kuid esitati vahel ka lihtsalt sensatsiooni või kuroosumina. Paralleelselt jätkus samal perioodil maagiateadmiste populaarsus rahva seas, millest andis tunnistust Mare Kõiva analüüs Eesti traditsiooniliste maagia abil tervendajate tegevuse kohta rõhuasetusega loitsumaagiale.

Ettekanded võimaldasid pilguheitusid väga erinevate kultuuride maagiauskumustesse. Alina Oprelianska vaatles nõidade matmisega seotud uskumusi ukraina folklooris, Michele Tita rääkis Itaalia Alpide pärimuse põhjal looduskeskkonna mõjust rahvauskumustele ja Digne Üdre keskendus maagiliste märkide tähendustele läti ornamentikas. Kahes ettekandes tulid jutuks Kirde-India piirkondade usundilised kujutelmad – Margaret Lyndoh keskendus maagia dialoogilisele iseloomule khaside etnilise rühma maagiaspetsialiste puudutavas usundilises pärimuses ja Kareng Ronghangpi kirjeldas, kuidas karbide etnilise rühma uskumustes kahjustavate maagiliste rünnakute kohta põimuvad kujutelmad väetaimedest ja vaimolenditest. Maagiauskumuste seos materiaalsete objektidega ilmnis Savannah-Rivka Powelli ettekandes, milles ta rääkis Jaapanis ainude etnilises rühmas kasutatava keelpilli *tonkori* maagilistest tähendustest, näiteks pilli kohtlemisest teatava elusolendina. Auli Viidalepp kirjeldas inimkujuliste automaatide ehk robotite eelkäijate käsitlemist eri ajastutel (alates antiikajast) ja eri valdkondades (nt ilukirjandus, filmikunst, populaarteaduslikud esitused) maagiliste objektidena. Sooline aspekt oli olulisel kohal Kashif Farooqi käsitluses Pakistanis asuva Multani linna loitsupärimuse kohta. Seekordne sügiskooli teema mõjuski eriti inspireerivalt doktorantidele, kes täiendasid programmi seninägematult rohkete huvitavate juhtumiuuringutega.

Humanitaarteaduste doktorantide sügiskool Saka mõisas. Pildi vasakus servas seisavad Eva Toulouze ja Nikolai Anisomov. Alar Madissoni foto 2021.

Doktorikooli osalised Saka mõisa juures. Alar Madissoni foto 2021.

Tänapäevase mõõtme andsid programmile muuhulgas filmitegija Tanel Toomi ettekanne üleloomulike nähtuste esitamisest filmilinal, Helen Roostma käsitus vaimude, tulnukate, zombide, vampiiride ja metafüüsiliste nähtuste kujutamisest kirjanduses 19. sajandi lõpust kuni tänapäevani ning Anastasiya Fiadotava ülevaade tänapäevase meemimaagia ja kaosejumal Keki kultuse kohta. Nikolai Shurakov lähenes maagiateemale keelefilosoofilisest aspektist ning Andrey Shishkov andis valdkonnale teoreetilisema raami, püüdes leida maagia kirjeldamise mooduseid, mis väljuksid nii naiivse materialismi kui ka naiivse spiritualismi seatud piirangutest ning võimaldaksid objektikesksele ontoloogiale (*object-oriented ontology* ehk OOO) tuginedes materjali objektiivsemat analüüsi.

Kokkuvõttes moodustasid nii Eesti kui ka välismaiste spetsialistide ja doktorantide ettekanded mitmetahulise terviku, mis andis kontsentreeritud sissevaate maagiateemasse nii sünkroonsel kui ka diakroonilisel teljel ning tekitas osalejate hulgas aktiivset arutelu. Kirjandusmuuseumi iga-aastaste sügiskoolide laiem eesmärk ongi luua teadlasi ja doktorante kaasavaid dialooge seoses erinevate ühiskonnas olulist kõlapinda omavate teemadega. Ürituse toimumist rahastas Euroopa Liidu Regionaalarengu Fond (Eesti Kirjandusmuuseumi ASTRA projekt EKMDHUM) ja see oli seotud ka Eesti-uuringute Tippkeskusega.

Reet Hiimäe

Nõukogude aeg eestlaste mälestustes soome uurija pilgu läbi

10. detsembril 2021. aastal kaitses Jyväskylä ülikoolis Wiivi-Maria Jouttijärvi doktori-väitekirja “Muistojen ja kansallisen historiakulttuurin rajapinnoilla: Viron neuvosto-aika kolmen sukupolven kertomana” (“Mälestuste ja rahvusliku ajalookultuuri kokkupuute-alal. Nõukogude aeg Eestis, kujutatuna kolme põlvkonna lugudes”). Väitekirj on avaldatud Jyväskylä ülikooli kirjastuses ning selle veebiversioon on kättesaadav aadressil <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8940-8>. Doktoritöö juhendaja oli ajaloodoktor Mikko Simonen, oponent Tiiu Jaago.

Wiivi-Maria Jouttijärvi uurimus paigutub ajaloo valdkonda, esindades suulise ajaloo uurimissuunda (soome keeles: *muistitietotutkimus*). Samas on tema töö märkimisväärselt seotud nii interdistsiplinaarse mälu-uuringute kui ka folkloristliku pärimusliku ajaloo uurimisega.

Uurimuse lähtepunktiks on küsimus, kuidas meenutatakse nõukogude aega tänapäeva Eestis. Selle küsimuse jagab autor omakorda kolmeks: 1) millised nõukogude aega meenutavad lood ringlevad sama suguvõsa kolme põlvkonna esindajate seas (või kas üldse ringlevad); 2) kuidas kogemusest kõnelevad lood siirduvad põlvkonnast teise (või kas üldse siirduvad); 3) kuidas suhestuvad pere ja üksikisikute lood nõukogude ajast sellega, kuidas nõukogude aega kajastatakse ajalookultuuris, nt filmides, riiklike tähtpäevade tähistamisel jms (lk 11).

Allikmaterjali hankimiseks intervjueris Jouttijärvi ajavahemikus 2018–2019 kuue pere eri põlvkonna esindajaid. Viiest perest oli küsitletavate hulgas nn vanavanema ehk esimese põlvkonna esindaja (nende intervjueritute sünniaeg jääb ajavahemikku 1930–1940), vanema ehk teise põlvkonna esindaja (süd ajavahemikus 1950–1970) ja täisealise lapse ehk kolmanda põlvkonna esindaja (süd ajavahemikus 1980–2000). Ühes peres kuuest ei olnud enam kolmanda põlvkonna esindajaid, ent intervjuud soostusid andma kaks teise ja kaks kolmanda põlvkonna esindajat (Jouttijärvi 2021: 15). Jouttijärvi ei teinud rühmaintervjuusid, mistõttu sai ta töös kasutada 19 intervjuud. Pere-lugudele laiemal ajaloolisel ja sotsiaalsel kontekstiloomiseks vaatles ta Eesti ajalookultuuri näiteid: Eesti Vabariigi 100. sünniaastapäevaga seotud näitusi ja sündmusi ning nõukogude aega käsitlevaid mängufilme ja telesaadeteid (“Seltsimees laps”, “Ristteetuules”, “Vehkleja”, “Puhastus”, telesari “Tuulepealne maa” ja paar videoklippi “Tujurikkujast”).

Vaadeldavad minevikusituatsioonid muutis autor uurimuse jaoks võrreldavaks narratiivi mõiste kaudu. Lugude jaotamine narratiividesse võimaldas samu teemasid ja jutustaja hoiakuid koondada ühe nimetaja alla (näiteks kannatuse, kohanemise, vabaduse, okupatsiooni narratiiv). Narratiivide võrdluses sai välja tuua ühe või teise põlvkonna eelistusi. Kuna perelugusid vaadeldi avalik-ametlike ajaloositluste kontekstis, pakkusid narratiivid võimaluse osutada ka neile aspektidele, milles privaatsed ja avalik-ametlikud minevikusituatsioonid olid sarnased ja kus need lahknesid.

Wiivi-Maria Jouttijärvi oma doktoriväitekirja kaitsmisel 2021. aastal. Foto erakogust.

Uurimusest selgub, et nõukogude aja alguse meenutamisel kasutati perelugudes ennekõike kannatuse narratiivi, mis hõlmas küüditamise, selle ootamatuse ja ebakindlustunde ning pereliikmete omavahelise eraldamise teemasid. Küüditamislugudes tulid esile nälja ja eriti laste surmaga seotud lood. Siberielu¹ kajastus ennekõike puudustunde, nälja ja raske füüsilise tööna. Kannatuse narratiivi tasakaalustas vastupanu narratiiv, mis hõlmas näiteks metsavennalugusid. Intervjuudes tuli esile ajatunnetuse murdepunkt, mida markeerib Stalini surm. Järgnevast perioodist leidis kannatuse narratiivile lisaks ka võimaluste narratiiv. Kui uurija võrdles küüditamisega seotud perepärimust näitustel, filmides, kooliõpikutes jms ajalookultuuri ilmingutes esitatuga, selgus, et kõikjal domineeris kannatuse ja kohanemise narratiiv. Samas reeturinarratiiv (nõukogude võimuga koostööle läinud, pealekaebajad) ja vastupanunarratiiv (metsavenna teema) on ajalookultuuri ilmingutes märkimisväärselt enam esile tõstetud kui perepärimuses (nt reeturinarratiivi esines vaid ühe pere lugudes, lk 83–84). Teise põlvkonna intervjueeritavad kõnelesid teistest enam teemadel, mida autor iseloomustab kui võimaluste narratiivi (millised võimalused avanesid nõukogude ajal näiteks õppimiseks,

huvialategevusteks vms). Ajalookultuuris jääb see teema autori hinnangul kannatuse narratiivi varju (lk 169).

Oma väitekirja kokkuvõttes, nagu ka töö tutvustustes veebis ja kaitsmisel rõhutas Jouttijärvi, et nõukogude aja kujutamist iseloomustab praegu murrang, mis on tingitud suurenevast distantsist nõukogude aja sündmustest ja läbielamistest (lk 170).²

On tähelepanuväärne, et uuritav teema – eestlaste meenutused nõukogude ajast – pakkus huvi Soome üldsusele laiemalt. Näiteks esines Wiivi-Maria Jouttijärvi päev enne väitekirja kaitsmist Soome televisioonis. Vestluses saatejuhiga tuli enam esile küsimus nõukogude aja negatiivsetest ja positiivsetest külgedest. Jouttijärvi selgitas, et positiivsemalt meenutavad nõukogude aega keskmise põlvkonna esindajad. Tänapäeva noorte teadmised haakuvad aga enam vanavanemate meenutustega Stalini ajast, ja koolis valdavalt levinud hoiakuga nõukogude aastatest kui okupatsiooniajast.³

Väitekirja jaotub kuude peatükki. Esimeses tutvustatakse teoreetilist raami, järgmised neli peatükki pakuvad ainese analüüsi, kuuendas sõnastatakse kokkuvõtte käsitlusest. Raamatu lõpus on paarileheküljeline ingliskeelne kokkuvõtte (lk 171–172). Lisast leiab intervjuu-küsimustiku, mis on esitatud nii eesti kui ka soome keeles (lk 182–194). Kõnesoleva töö olulisimaks tulemuseks ongi intervjuuainese täppisanalüüs.

Töö sissejuhatuses avab autor uurimuse seisukohast olulised mõisted (“kollektiivne” ja “avalik mälu”, “trauma” ja “kultuuritrauma”, “narratiiv”, “põlvkond”) ning osutab nende mõistete omavahelistele seostele (Jouttijärvi 2021: 6–11). “Põlvkond” on määratletud intervjuueeritavate omavaheliste suhete (vanem-laps) seisukohast. “Trauma” on analüüsipeatükkides seostatud enamasti teatud minevikusündmustega (“traumaatilise mineviku”, “traumaatilised sündmused”). Mõisted “kollektiivne mälu” ja “kultuuritrauma” aitavad avada ühiskonna üldisemat hoiakut mineviku tõlgendamise suhtes.

Teises peatükis käsitletakse üksikasjalikult jutustamise olukordi pere ringis. Käsitlus ei rajane mõistagi olukordade jälgimisel, vaid sellel, kuidas intervjuueeritavad on uurija sellekohastele küsimustele vastanud. Küsimustiku kolmas teema on: “kuidas pere raames räägitakse nõukogude ajast”. Selle alaküsimused puudutavad nii rääkijaid, rääkimisolukordi ja rääkijate suhteid nõukogude võimuga kui ka jututeemasid ja lugude meelde jäämise (jätmise) võimalikkust (lk 183–187). Jutuks tuleb mineviku meenutamine perekondlike tähtpäevade tähistamisel. Meenutuse võib aga esile kutsuda ka mingi argipäevane seik. Näiteks märgatakse oma käitumises või eelistustes omaaegseid käitumismustreid, mis tänapäeval ei ole enam vajalikud: kirjamarkide ostmine hirmus, et neid homme enam müügil ei ole; selgitus kartulitoitude lembuse kohta, mis tulenes õieti sellest, et kartul oli üks väheseid toiduaineid, mida kindlasti saada oli, olgu siis ise kasvatamise tõttu, sugulastelt saaduna või turult ostetuna (lk 57–58). Eelkirjeldatust johtub, et nooremad saavad teadmisi mitte pelgalt pereüritustel esitatud lugude kuulajatena, vaid ka argipäevaste juhuvestluste tunnistajatena. Minevikuteadmiste vahendamisel on vahetule suhtlusele lisaks olulised ka esemed, dokumendid, suguvõsas kirja pandud mälestustel (lk 29–30). Kokkuvõttes rõhutab autor pärimuse

edasikandumise tingimustena nii geograafilist lähedust, argipäevast suhtlust kui ka suhtlusolukordade iseloomu (lk 168).

Autor esitas ka küsimuse, kas mälestusi vahendavad enamasti mehed või naised. Varasematele uurimustele ja omaenda kogemusele tuginedes sedastab ta, et naisi on peetud mälestuste vahendamise aktiivsemaks pooleks. Siinses töös aga pärimuse vahendajate sugu määravat rolli ei mänginud (lk 54, 168–169).

Huvitav on küsimus, kui keeruline on lapsel kokku panna neid lugusid, mida nad kodus kuulevad (või ei kuule) ja seda, mida nad koolist või mujalt sama teema kohta teada saavad (lk 36). Üks lõik on pühendatud vaikimise teemale: lapsi säästeti nii neid kahjustavast kui ka traumeerivast teadmisesest (lk 33–43). Küsitud on sedagi, kas minevikus toimunu üldse huvitab teisi pereliikmeid. Intervjuuvastustest tuli esile vastuolu: vanemate ja vanavanemate põlvkond oli arvamusel, et noori minevik ei huvita, sest nende vaade on suunatud tulevikku (lk 45). Noored ise aga tunnistavad, et minevikku on vaja tunda ja et see pakub neile huvi (lk 47–49, 54). Ühtlasi ilmnes, et vanavanemate ja lastelaste lood on omavahel sarnased, koondudes peamiselt repressioonide ja okupatsiooni teema ümber. Keskmise põlvkonna lood põikusid neist, kujutades enam 1960.–1970. aastate argielu (lk 169–170). Sellest tulenevalt kujutavad uurija hinnangul teise põlvkonna esindajad nõukogude aega positiivsemalt kui nende vanemate ja laste põlvkond (lk 168).

Kolmas ja neljas peatükk on pühendatud intervjuudes, filmides, muuseuminäitusel ja riiklikel tähtpäevade tähistamisel esile kerkinud nõukogude aega kujutavate teemadele. Kui kolmandas peatükis tulevad enam esile Stalini-aegsed repressioonid, siis neljandas peatükis arutletakse traumaatilise kogemuse ja nostalgia omavahelise tasakaalu üle.

Viiendas peatükis tegeldakse minevikukoormast vabanemise teemaga. Arutelu lähtus autori huvist andekspalumise ja andeksandmise teema vastu, mida ta mõtestas kui minevikuga rahu sõlmimise võimalust ja heade rahvusvaheliste suhete eeltingimust. See lähtekoht seostub traumateooriaga ja on aktuaalne Põhjamaade poliitikateadustes.⁴ Intervjueeritavatelt küsiti: “Kas nõukogude minevik on midagi, mida saaks andeks anda või millega saaks leppida?” (lk 183). Kaitsmisel ütles Jouttijärvi, et kui ta küsis intervjueeritavatelt, kas nad usuvad, et Venemaa palub eestlastelt Stalini-aegsete repressioonide pärast andeks ja kas nad oleksid valmis andestama, olid kõik intervjueeritavad lihtsalt naerma hakanud. Võib aimata, kui kaugel olid uurija ja intervjueerijate arusaamad sellest, kuidas minevikuga toime tulla. Jouttijärvi on selle arusaamade lahknevuse oma väitekirjas väga põnevalt lahendanud. Ta pakub lugejale süvitsi mineva dialoogi uurija teoreetilise vaate ja intervjueeritavate elukogemuse vahel. Ilmneb, et pelgalt andeks palumine ja andestamine riiklikul tasandil ei vabasta inimest raskest kogemusest ja isegi mitte vihast või muudest negatiivsetest tunnetest. Individuaalsed toimetuleku mehhanismid erinevad sellest, mida rakendatakse rahvusvaheliste suhete korraldamisel. Veel osutasid intervjueeritavad selle teema moraalsele aspektile: kas

meil, kes me ainult teame repressioonidest, on õigust andestada nende inimeste eest, kes repressioonid läbi elasid (lk 150).

Kuues, kokkuvõttepeatükk pakub kompaktselt ülevaate narratiividest ja meenutamiskolukordadest ning lühiarutelu nõukogude aja meenutamise muutumisest tänapäeva Eestis.

Autor lähtus oma uurimuses minevikus toimunud sündmustest ja nii on ootuspärane, et ajaloolasena valis ta töö keskseks mõisteks “nõukogude aja”. Töö käigus aga hakkas ta üha enam märkama, et inimesed räägivad minevikust individuaalsest vaatepunktist: nad keskenduvad oma eluloole, mitte ajaloolistele sündmustele (lk 168). Folkloristist oponendi jaoks tekitab see küsimuse nõukogude aja piiritlemisest. On märkimisväärne, et seda kontseptsiooni “nõukogude aeg” Jouttijärvi oma töös ei ava. Samas tunnistas ta kaitsmisel, et see ajamääratlus osutus töö käigus äärmiselt keeruliseks ja kohati kahtlusi tekitavaks. Ositi tuli see vastuolu esile juba intervjuudes. Näiteks üks intervjuueeritav arutles, kui inimesed kõnelevad oma elust, kas see tähendab siis üksiti ka kõnelemist nõukogude ajast pelgalt põhjusel, et kõneldu toimus ajavahemikus 1940/41 ja 1944–1991 (lk 46).

On arusaadav, et ühelt poolt võimaldas määratlus “nõukogude aeg” koondada küsimustiku kõik teemad ühe katuse alla. Teisalt paigutus intervjuude analüüsis “nõukogude aja” alla kõik, mis Nõukogude võimu perioodil inimese elus juhtus. Näiteks kõlab küsimustiku neljanda teema kolmas küsimus nõnda: “Mis nõukogude ajal oli head, mis halba” (lk 187). Hea-halb-nõukogude aegskaalale on üles ehitatud ka uurimuse 4. peatükk. Ent kas kõiki aspekte saab vaadelda nõukogude võimu kaudu; näiteks sellist selgitust küsimusele, mis oli nõukogude ajal head: lapsed ei istunud toona arvutis vaid liikusid värskes õhus (lk 110)? Intervjuudest võis leida ka kahtlust, et meenutajate lapsepõlves kogetud positiivseid asju võidakse tänapäeval tõlgendada nõukogude (võimu) nostalgiana (lk 112). Seega, kas nõukogude aeg tähendab ühtlasi ka nõukogude võimu? Pärimuses on kehtiva võimu nimetamise asemel sageli oluline inimese saatus ja üldised väärtushoiakud, mis on aegade ja hetkel kehtiva võimu ülesed (näiteks vanemate ja laste suhete olulisus; inimliku ja mitteinimliku käitumise eristamine). Liiasi kui subjektiivsetes oma elule tuginevates lugudes on koos nii biograafiline, sotsiaalne, ajalooline kui ka narratiivne aeg, siis pelgalt üht ajaraami (ajaloolis-poliitilist) silmas pidades võivad teised aspektid varju jääda. Ühtlasi teeb olukorra keeruliseks ka see, et nii uuriija kui ka intervjuueeritavad kasutavad ajamääratlust “nõukogude aeg”, ent seda mitte alati kattavas tähenduses. Kui uuriija paigutab kõik Nõukogude Eesti perioodil toimunud sündmused, olukorrad ja hinnangud toimunule “nõukogude aja” alla, siis jutustajatel seostub see ajamääratlus pigem nõukogude võimu sekkumisega toimuvasse. Intervjuude analüüsile tuginev nõukogude aja pärimuslik periodiseerimine on aga usutav ja vaimukas: vanema ja keskmise põlvkonna lugudes on aastakümnetele üles ehitatud periodiseering, noorema põlvkonna jaoks jagunes nõukogude aeg selle alguseks, millele järgnes pikk kesk-periood ja kiire lõpp (lk 105).

Tegemist on hästi struktureeritud originaalse tööga, mis pakub huvi intervjuude loomise ja rakendamise meetodika seisukohast. Huvitavaid paralleele võiks pakkuda ka ainese analüüs nõukogude aja teemal: tegemist on intervjuudes sisalduva teabe detailirohke esitusega. Lõpuks on põnev jälgida ka dialoogi soomlasest uurija ja eestlasest jutustaja vahel: kuidas teineteist on mõistetud, kuidas on reageeritud küsimustele ja kuidas on oma vaatekohti selgitatud. Neljas peatükk on selles kontekstis eriti huvitav, kuna uurija on suutnud esile tuua vastajate reaktsioone tema küsimustele ja kuidas nad ise omakorda on pakkunud selgitusi, kuidas minevikuga toime tulla. Siin saab lugeja nautida teoreetiliste seisukohtade ja elukogemusele tugineva tõsielu kokkupuuteala. Seega: Wiivi-Maria Jouttijärve pakutud arutelu virgutab mõtisklema ühiskondlike dialoogide üle. Antud juhul puudutab see kolme tasandit: uurija ja uuritav, soome ja eesti, privaatne ja avalik.

Tiiu Jaago

Kommentaariid

- ¹ Jouttijärvi küsimustikus ei ole viidet Siberile. Küll tuli see aga vastustes nii tugevasti esile, et autor kasutab seda Stalini-aegsete repressioonide tähenduses (lk 62).
- ² Vt nt Juväskylä ülikooli väitekirjade kaitsmise uudistest (<https://www.sttinfo.fi/tiedote/viron-neuvostoajan-muisto-on-murroksessa?publisherId=69817172&releaseId=69926373>).
- ³ Vt nt “Uutisaamu”, MTV3, 9.12.2021 (1:25:24–1:36:04), <https://www.mtv.fi/sarja/uutisaamu-33001003011/torstai-9-12-klo-625-1508153>. Vrd Jouttijärvi 2021: 169–170.
- ⁴ Vt nt Jan Löfströmi toimetatud artiklite kogumikku “Voiko historiaa hyvittää? Historiallisten vääryyksien korjaaminen ja anteeksiantaminen” (“Kas ajalugu saab hüvitada? Ajaloolise ebaõigluse heastamine ja andeksandmine”), Helsingi: Gaudeamus, 2012, või Nora Pannula magistritööd “Voiko historiaa pyytää anteeksi? Poliittis-historialliset anteeksipyyntöjen filosofista tarkastelua” (“Kas ajaloo pärast saab andeks paluda? Filosoofiline vaade poliitilis-ajaloolisele vabandamisele”), Turu ülikool 2020, https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/151063/Noora_Pannula_progradu.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Allakäigu kiirtee? 65. Kreutzwaldi päevad, Medica XIV

15. ja 16. detsembril toimusid Eesti Kirjandusmuuseumi saalis (ning KirmusTV vahendusel veebis) 65. Kreutzwaldi päevad, mis olid ühtlasi ka 14. meditsiinantropoloogia konverentsi Medica toimumiskord. Ühendavaks teemaks oli “Allakäigu kiirtee?”, mis seadis keskmesse pahelise ja tõrjutu väga erinevates ühiskondlikes ja kultuurilistes keskkondades. Konverents oli rahvusvaheline ning ettekandeid oli lisaks eesti keelele ka inglise ja vene keeles.

Kreutzwaldi päevade esimene päev algas traditsiooniliselt kirjandusmuuseumi direktori sõnavõtuga, millele järgnesid osakonna juhatajate lühiülevaated viimase aasta jooksul tehtust. Teiseks traditsiooniliselt Kreutzwaldi päevade kavva kuuluvaks päevakava punktiks oli Ivar Ivaski mälestusfondi stipendiumi kätteandmine. Preemiaga tunnustatakse mitmekülgset luule-, essee- või kriitikaraamatu autorit, sel korral pälvis selle **Kalle Käsper** raamatu “Pihtimus harimatusest: esseid, artikleid ja müstifikatsioone kirjandusest” (2021) eest. Preemiažürii nimel kõnelesid Jüri Talvet ja Janika Kronberg.

Ehkki konverentsi teematõstus oli inspireeritud kaasajast – koroonapandeemiast ning selle tekitatud ühiskondlikust lõhenemisest ja üldistest allakäigumeeleoludest –, olid enamik konverentsi ettekandeid seotud mitte kaasaja, vaid mineviku taastõlgendamise ja ümberkirjutamisega. Kõige otsesemalt puudutas pandeemia teemat üks plenaarkõnelejatest – **Mihhail Lotman** – ettekandes “Kriis ja foobia”; kuid ka tema lähenes sellele pikast ajaloolisest perspektiivist, tuues esile seda, kuivõrd sarnased on tänapäeval levivad vandenõuteooriad mitme sajandi taguste kriisidega esiletulnutele. Erinevaid ajaloolisi vaatenurki põimis oma ettekandes “Taevased katastroofid” ka astronoom **Tõnu Viik**, kes käsitles ühelt poolt seda, kuidas hirm tuumasõja ees andis tõuke supernoovade uurimiseks, teisalt aga ka seda kuidas mõnes lähedases galaktikas paikneva supernoova kiirgus mõjutaks (või on juba minevikus mõjutanud) elu Maal.

Üsna mitmed konverentsi ettekanded keskendusid ühele konkreetsele allakäigu põhjustajale – alkoholile. **Eva Toulouze’i ja Laur Vallikivi** ettekanne keskendus alkoholi mitmetisele rollile udmurtide rituaalses elus. **Marju Kõivupuu** tegi ülevaate alkoholi rollist eestlaste rahvatraditsioonis ja -meditsiinis. **Piret Voolaid ja Saša Babič** kõnelesid alkoholist vanasõnades – üks eesti, teine sloveenia traditsioonis – kõrvu esitatuna tuli väga kõnekalt välja, kuidas sarnased vanasõnad võisid eri kultuurides seostuda erinevate alkoholsete jookidega. Alkoholi teemaga oli seotud ka üks konverentsil näidatud filme: **Denis Kornilovi** etnograafiline film “Herakles”, mis kujutas ühe joodiku lugu.

Lisaks alkoholi mõjule käsitlesid ettekanded ka allakäigu teemat muudes kultuurilistes kontekstides. Näiteks võrdles **Szilard Tibor Toth** Eduard Vilde “Raudseid käsi” ja Zsigmond Móriczi “Sugulasi”, rõhutades, et mõlemas romaanis põhjustab peategelaste

allakäigu nende perekond. **Valeriia Fedorova** analüüsis Udmurdi keele degradeerumist vene keele mõjul sotsiaalvõrgustiku tekstide näitel, **Ljudmila Lobanova** mõtestas üht komi rahvatraditsiooni hääbumise ja taaselustamispüüete pingeväljas.

Konverentsi kavasse oli hõlmatud ka üks pandeemia kiuste valmisäänud projekt – **Jaan Seimi** ja **Janika Kronbergi** produtseeritud videoprojekt “Kalju Lepik kahel rannal”, kus sõna said erineval moel Lepikuga seotud inimesed. Eesti esilinastusele järgnes ka Janika Kronbergi ja **Tiit Hennoste** vestlus Kalju Lepiku pärandist.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et konverents oli äärmiselt inspireeriv ja mitmes suunas edasi mõtlema kehtav. Kuivõrd ühte üritusse oli kokku sattunud kaks pika traditsiooniga, kuid võrdlemisi erineva suunitlusega konverentsi, oli ürituse üldpilt mõnevõrra kirju, kuid ilmselt ka piisavalt mitmekülgne, et kõnetada mõlema ürituse küllastajaskonda. Praegusel äreval ajal on alati rõõm, kui suudetakse järjepidevust hoida.

Katre Kikas

Kroonika

Akadeemilises Rahvaluule Seltsis

27. jaanuaril toimus Eesti Kirjandusmuuseumis Otilie-Olga Kõiva 90. sünnipäevale pühendatud pidulik ettekandekoosolek “Ma teen laulust laiad väljad”. Ühtlasi esitleti Peetri kihelkonna rahvalaulude akadeemilist väljaannet “Vana Kannel XIV”, mille koostasid Otilie Kõiva ja Janika Oras. Ettekannetega Peetri kihelkonna inimestest 19. sajandil ja kaugemas ajaloos astusid üles Ülle Tarkiainen Rahvusarhiivist ja Ründo Mülts Järvamaa Muuseumist. Peetri regilaulude väljaandest kõnelesid koostajad ning toimetaja Kanni Labi. Peetri kihelkonna laule esitasid Arhailised Mehed ja Rakuke.

23. veebruaril pidas Astrid Tuisk ettekande “Teine maailmasõda ja sõjajärgne aeg laste mängudes”.

31. märtsi koosolekul esines Aivar Jürgenson ettekandega “Etnomükoloogia – müüdi-uuringutest müüdiloomeni”.

Kärri Toomeos-Orglaan

Eesti Rahvaluule Arhiivis

1. detsembril 2021 ilmus rahvaluulearhiivi YouTube kanalil Virumaa pärimusloengute seerias Anu Korbi videoloeng “Jakob Hurda kaastöolistest Virumaal”. Detsembrikuus rahvaluulearhiivi YouTube'i-kanalil vaatajateni jõudnud loengusarja Eesti Kirjandusmuuseumi ja Viru Instituudi koostöös valminud viieosalise loengusarja filmis ja monteeris Janno Simm, helitööluse tegi Jaan Tamm, projektijuhid olid Marge Lepik ja Risto Järv.

2. detsembril pidas Jüri Metssalu Soomaa rahvusparki sünnipäevale pühendatud seminaril Tipu Looduskoolis kaks ettekannet: “Vaade rahvusparkide mälumaastike projektide hetkeseisule: praktika, statistika, edasised võimalused” ning “Digiteerimisest kohapärimuse uurija kogemuses”.

3. detsembril pidas Mari Sarv koos Piret Voolaiuga (folkloristika osakond) ühissetekande internetipärimuse kogumisest, arhiveerimisest ja uurimisest Eesti Kirjandusmuuseumis 25 aasta jooksul (“25 years of experience of collecting, storing and researching online culture at the Estonian Literary Museum: Opportunities and Challenges”) okupatsioonide ja vabaduse muuseumis Vabamu toimunud rahvusvahelisel veebiseminaril kultuuri ja pärandi talletamisest digiajastul. Seminar on järelevaadatav Vabamu Vimeo lehel <https://vimeo.com/654441646>.

4. detsembril andis Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts Tallinnas Kaja kultuurikeskuses üle aastatunnustused – lokulauad. Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule

Arhiiv ja folkloristika osakond said tunnustuseks lokulaua “Aasta sõber” (esitaja Eesti Folkloorinõukogu).

6. detsembril pidas Taive Särg Matsalu Rahvuspargi külastuskeskuses Penijõe mõisas ettekande “Läänemaa aastavahetuse kommetest”.

7. detsembril pidas Taive Särg Vilsandi Rahvuspargi töötajatele ja elanikele Kuresaares, Eesti Keskkonnaameti majaettekande “Saaremaa aastavahetuse kommetest”.

7. detsembril kuulutas SA Hiite Maja välja 14. korda toimunud hiite kuvavõistluse võitjad. Eesti Rahvaluule Arhiivi poolt välja pandud ning valitud pärimuse auhinna sai Urve Hermanni foto “Ristivesi” Odalätsi allikatest (Saaremaa, Kihelkonna kihelkond).

8. detsembril rääkisid Risto Järv ja ajakirja Horisont peatoimetaja Ulvar Käärt Vikerraadio saates “Huvitaja” värskest Horisondi pärimuse-teemalisest erinumbrist, küsitles Krista Taim.

8. detsembril ilmus rahvaluulearhiivi YouTube kanalil Virumaa pärimusloengute seerias Jüri Metssalu videoloeng “Virumaa kohapärimus. Palakesi Palmse piirkonnast”.

10. detsembril korraldasid Eesti Rahvaluule Arhiiv ja ersa kultuuriühing Sjatko koostöös mitmete organisatsioonidega Eestis ja Mordvamaal rahvusvahelise hübriidkonverentsi soome-ugri pärimusmuusikast ersa rahvamuusiku ja folkloristi Vladimir Romaškini 70. sünnipäeva puhul Viljandis Pärimusmuusika Aidas ja Saranski Rahvusraamatukogus. Konverentsi ERA-poolne korraldaja oli Taive Särg. Konverentsil avati Viljandi Pärimusmuusika Aidas näitus ersa rahvamuusikust Vladimir Romaškinist “Jovlan´ Olo 70”, mille koostasid Taive Särg ja kultuuriühingu Sjatko esinaine Natalia Abrosimova.

15. detsembril rääkis Vikerraadio “Huvitaja” saates Astrid Tuisk sellest, missuguseid mängu mängiti talutares talvisel pühadeperioodil ja mida neist tänapäeva üle võtta, küsitles Krista Taim.

15. detsembril ilmus rahvaluulearhiivi YouTube'i kanalil Virumaa pärimusloengute seerias Ave Gorsiči videoloeng “Virumaa rahvaluulekogujad Mary Kaasik ja Gustav Kallasto”.

16. detsembril esitles Eesti Kirjandusmuuseumi 65. Kreutzwaldi päevade konverentsil ajakirja Horisont erinumbrist 6/2021 (“Pilguheit Eesti pärimusse”) numbrist koostaja Risto Järv ning Jegard Kõmmuse raamatu “Hiiumaa meremees jutustab. Uurimusi ja mälestusi Hiiumaa mereloost” teist osa raamatu koostaja ja toimetaja Helen Kõmmus (kujundanud Pille Niin, EKM Teaduskirjastus 2021).

17. detsembril rääkis Andreas Kalkun raadio Kuku saates “Loodusajakiri” obstsöönsest rahvaluulest, saadet juhtis Tiiu Rööp.

22. detsembril ilmus rahvaluulearhiivi YouTube'i kanalil Virumaa pärimusloengute seerias Mari-Ann Remmeli videoloeng “Virumaa Repniku hiiemetsa lugu”.

29. detsembril ilmus rahvaluulearhiivi YouTube'i kanalil Virumaa pärimusloengute seerias Risto Järve videoloeng "Virumaaga seotud muinasjuttudest".

13. jaanuaril 2022 rääkis Helen Kõmmus Vikerraadio saates "Huvitaja" raamatust "Hiiumaa meremees jutustab. Uurimusi ja mälestusi Hiiumaa mereloost" II, küsitles Krista Taim.

22. jaanuaril oponeeris Andreas Kalkun Helsingi Ülikoolis Viliina Silvoneni doktoritööd performatiivsuse ja afektiivsuse avaldumisest Aunuse karjala itkusalvestistel ("Apeus arkistoäänitteellä. Äänellä itkeminen performanssina ja affektiivisena käytäntönä Aunuksen Karjalassa").

23. ja 24. jaanuaril õpetas Janika Oras Lummo Kati koorile veebi vahendusel seto mitmehäälsed laule.

27. jaanuaril toimus ARSi ja ERA korraldatud konverents "Ma teen laulust laiad väljad", kus esitleti väljaannet „Peetri regilaulud“ (Vana Kannel XIV) ning ja tähistati Ottilie Kõiva 90. juubelit. Ettekannetega esinesid Ülle Tarkiainen ja Ründo Mülts, väljaannet esitlesid Ottilie Kõiva, Kanni Labi ning Janika Oras. Samuti esinesid Järva-maa lauljad ansamblitest Arhailised Mehed ja Rakuke ning Kihnu naised Mare Mätase juhtimisel, konverentsi modereerisid Liina Saarlo ja Kärri Toomeos-Orglaan. Üritus toimus Kirjandusmuuseumis ja kanti üle Jüri Rui ja Jaan Tamme tehnilisel toel. Jaan Tamm monteeris materjali järelvaadatavaks kaheosaliseks videoks, mis on kättesaadavad Kirmus-TV järelvaatamises ja ERA Youtube'i kanalil.

2. veebruaril tutvustasid Olga Ivaškevits ja Kadri Tamm Vikerraadio saates "Huvitaja" ERA käimasolevat kogumisvõistlust "Tähtpäevad ja muutunud tavad koroonakriisi ajal", küsitles Krista Taim.

9. veebruaril tutvustas Janika Oras koos Tarmo Noormaaga Vikerraadio saates "Huvitaja" regilaulu tutvustavate taskuhäälingute seeriat "Regilaulu podcast", saatejuht oli Krista Taim.

11. veebruaril pidas Janika Oras rahvusvahelise jutuvestjate võrgustiku Kuldrum seminaril Zoomis ettekande regilaulust, keskendudes eepilistele lauludele.

11. veebruaril said Andreas Kalkun ja Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi vanemteadur Kersti Lust ajakirja Keel ja Kirjandus aastapreemia folkloristika ja kultuuriuuringute valdkonnas artikli "Külahoorad folkloori ja kohtumaterjalide peeglis" eest.

13. veebruaril anti Vaba Lava Telliskivi teatrikeskuses pidulikult üle Eesti Kultuurkapitali 2021. aasta peapreemiad ja elutööpreemiad ning kujutava ja rakenduskunsti, audiovisuaalse kunsti ja rahvakultuuri sihtkapitali aastapreemiad. Rahvakultuuri sihtkapitali elutööpreemia sai rahvaluuleteadlane Ottilie-Olga Kõiva pikaagese viljaka töö eest teadlase ja regilaulude uurijana, rahvus- ja rahvakultuuri tutvustaja ja talletajana.

13. veebruaril tutvustasid Astrid Tuisk ja Maarja Hollo (Eesti Kultuurilooline Arhiiv) Eesti Televisiooni saates "Prillitoos" Eesti Kirjandusmuuseumi kogumisvõistlusi, sealhulgas ka rahvaluulearhiivi võistlust "Tähtpäevad ja muutuvad tavad koroonakriisi ajal".

16. veebruaril tutvustas Anu Korb Vikerraadio saates “Huvitaja” Siberi eestlastelt kogutud mälestusi, küsitles Krista Taim.

17. veebruaril rääkis Taive Särg Vikerraadio “Kultuuriuudiste” saates Euroopa Kultuuripealinn Tartu 2024 projektist “Metsavaimud masinas”, mis tutvustab rahvusvahelisele publikule eestlaste looduspärimust. Saate autor oli Reene Leas.

20. veebruaril õpetas Janika Oras Lummo Kati leelokoorile Laossina külas Setomaal seto pulmalaule.

22. veebruaril Eesti Rahva Muuseumis toimunud tseremoonial anti üle Tartu linna aukodaniku nimetus folkloristile, kirjandusmuuseumi rahvaluulearhiivi emeriit-teadurile Mall Hiimäele.

23. veebruaril anti Tallinnas Teaduste Akadeemias üle riigi teaduse elutööpreemia pikaajalise tulemusliku teadus- ja arendustöö eest etnomusikoloogile, kirjandusmuuseumi rahvaluulearhiivi emeriit-teadurile Ingrid Rüttille.

23. veebruaril esines Astrid Tuisk Akadeemilise Rahvaluule Seltsi veebikoosolekul ettekandega “Teine maailmasõda ja sõjajärgne aeg laste mängudes”.

28. veebruaril pidas Lona Päll ettekande kohapärimusest keskkonnakonfliktides (“The semiotic potential of place-lore in the context of conflict discourse”) Juri Lotman 100. juubeli kongressil “Juri Lotman’s Semiosphere” (“Juri Lotmani semiosfäär”) Tartus.

4. märtsil käivitas rahvaluulearhiiv Ukrainas puhkenud sõja sündmuste rahvalike reaktsioonide kogumiseks ja talletamiseks sotsiaalmeediakeskkonnas Facebook grupi “Ukraina meemid”.

6. märtsil ETV saate “AK Nädal” lõigus “Lastega sõjast rääkides on oluline seletav ja suunav roll” töi Astrid Tuisk välja, kuidas sõda kajastavad mängud on laste jaoks oluliseks abivahendiks emotsionaalselt keeruliste sündmuste läbi töötamisel ning nendega toime tulemisel.

12. märtsil pidas Andreas Kalkun Värska külastuskeskuse Reegi majas (Setomaa muuseumid) loengu Petserimaa ja seto rahva kujutamisest kunstis.

13. märtsil rääkis Janika Oras regilaulust ja regilaulu seostest Kaja Weeksi luulega Väliseesti Muuseumi (VEMU) emakeelepäeva veebiüritusel “Sõna võtad siita maalta, tõise teisesta ilmasta”.

16. märtsil valiti Andreas Kalkun Suomalaisen Kirjallisuuden Seura kirjavahetajaliikmeks.

17. märtsil korraldas Olga Ivaškevits Eesti Kirjandusmuuseumi töötajatele veebikoolituse infosüsteemi Kivikese uutest arendustest.

28. märtsil esines Liina Saarlo folkloristika osakonna ja Eesti-uuringute Tippkeskuse veebiseminaril ettekandega “Mõne “Vana kandle” probleemi uusi lahendusvõimalusi suurte andmebaaside abil”.

31. märtsil esines Aivar Jürgenson Akadeemilise Rahvaluule Seltsi veebikoosolekul ettekandega “Etnomükoloogia – müüdiuuringutest müüdiloomeni”.

Risto Järv, Mari Sarv

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnas

3. detsembril 2021 pidas Piret Voolaid koos Mari Sarvega (ERA) ühisettekande internetipärimuse kogumisest, arhiveerimisest ja uurimisest Eesti Kirjandusmuuseumis 25 aasta jooksul (“25 years of experience of collecting, storing and researching online culture at the Estonian Literary Museum: Opportunities and Challenges”) okupatsioonide ja vabaduse muuseumis Vabamu toimunud rahvusvahelisel veebiseminaril kultuuri ja pärandi talletamisest digiajastul. Seminar on järelvaadatav Vabamu Vimeo lehel <https://vimeo.com/654441646>.

4. detsembril andis Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts Tallinnas Kaja kultuurikeskuses üle aastatunnustused – lokulauad. Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv ja folkloristika osakond said tunnustuseks lokulaua “Aasta söber” (esitaja Eesti Folkloorinõukogu).

8. detsembril 2021 esines vanemteadur Piret Voolaid Ljubljana Ülikooli humanitaarteaduskonnas kaasprofessori Barbara Ivančič Kutini kutsel kursuse “Sloveeni verbaalse folkloori uurimine lingvistika ja kirjandusteaduse vahel” raames külalisloenguga “Humorous reactions to distance learning during the COVID-19 crisis”.

15. detsembril tutvustas Reet Hiimäe Vikerraadio “Huvitaja” saate kuulajatele puhumise usundilist tausta.

15. ja 16. detsembril 2021 toimus Eesti Kirjandusmuuseumis konverents “Allakäigu kiirtee?”, mis ühendas endas meditsiinantropoloogia konverentsi Medica ning Eesti Kirjandusmuuseumi iga-aastased Kreutzwaldi päevad, korraldajaks Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond ja Eesti-uuringute Tippkeskus.

Konverentsil esinesid Tõnu Viik (“Katastroofid taeva laotuses”), Eva Toulouze ja Laur Vallikivi (“Udmurdi puskari kasutus palvetamiseks 19. sajandil”), Marju Kõivupu (“Kui ei ole surmatõbi, siis saab ikka viinast abi...”), Piret Voolaid (“*Õlut hullu, taar tarka, viin aga päris põrguline*: Alkoholi ja alkoholitarvitamisega seotud vastuolud eesti vana-sõnades”), Ššaša Babic (“What kind of a truth is in a wine? Social reflection of alcohol beverages in Slovenian proverbs”), Szilard Tibor Toth (Ungari, “Perekond kui romaani peategelase allakäigu motivaator Eduard Vilde “Raudsete käte” ja Zsigmond Móriczi “Sugulaste” näitel”), Valeriia Fedorova (“Деградация удмуртского языка и распространение этого явления через социальные сети”), Lyudmila Lobanova (“Современные формы праздника Параскевы Пятницы: в поисках грани между разрушением и возрождением народной традиции коми”), Mihhail Lotman (“Kriis ja foobia”), Kristiina Johanson ja Tõnno Jonuks (“Posijad, nõid-arstid ja liba-arstid Eesti ajakirjanduses 1850–1940”), Piret Paal (“Inimväärikas töö: kas vaimsusel ja religioonil on kohta kasumile orienteeritud organisatsioonides Euroopa kontekstis?”), Kadri Suija (“Kuidas patsient saaks aidata tervishoiutöötajat informatsiooni kogumisel?”) ja Jaan

Kasmel (“Tartu (endise Riikliku) Ülikooli zooloogiaprofessor Juhan Aul eesti kooliõpilaste Pignet` indeksi muutumisest ligi poole sajandi jooksul, aastatel 1932 kuni 1985 kogutud antropoloogiliste andmete põhjal”).

Konverentsi käigus anti üle Ivar Ivaski mälestusfondi stipendium, näidati filme “Kalju Lepik kahel rannal” (esilinastus) ja “Gerakl”/“Heracles” (autor Denis Kornilov). Vaadati oli Aimar Ventseli fotonäitus „Venemaa altpoolt“. Konverentsil tutvustas Risto Järv (ERA) ajakirja Horisont erinumbrist “Pilguheit Eesti pärimusse”, lisaks tutvustati järgmisi raamatuid: Helen Kõmmuse “Hiiumaa meremees jutustab, II. Uurimusi ja mälestusi Hiiumaa mereloo”, Szilard Tibor Tothi ja Nikolay Rakini “Permikomi kirjandus ungari, soome ja eesti keeles. Ungari, soome ja eesti kirjandus permikomi keeles: Bibliograafia” (peatoimetaja Szilárd Tibor Tóth, Tartu Ülikooli Narva Kolledži toimetised XII, Reetor 10. Narva – Tartu, 2021), Ain Raali ja Marju Kõivupuu “Armas apteek, aita ehk see lustlik ladina köök. Humoristlik sissevaade apteekrite argipäeva”, Aleksandr Chernykh “Komi-Permyaks in the photos in the second part of XIX – early XX century (Кomi-пермяки на фотографиях второй половины XIX – начала XX века)”, Eva Toulouze'i “Minu Udmurdimaad, Välitöömärgmed ja mõtisklusi” ning Mare Kõiva, Nikolai Anisimovi ja Eva Toulouze'i SATOR 22, Current studies: “Udmurt mythology and folklore” (Sator 22, Current studies).

Konverents on järelvaadatav aadressil <https://www.kirmus.ee/kirmus-TV>.

2021. aasta 20. detsembrist 2022. aasta 21. veebruarini osales Nikolai Anisimov välitöödel udmurtide juures: Dubrovskij ja Staraja Sal'ja külas (Kijasovo rajoon, Udmurtia), Karsašur külas (Šarkan rajoon, Udmurtia), Kuregovo külas (Glazov rajoon, Udmurtia), Malaja Purga alevis Bagraš-Bigra külas (Malaja Purga rajoon, Udmurtia), Iževsk linnas (Udmurtia). Välitöö raames töötas ta Udmurdi teadusinstituudi ja Udmurdi Riikliku Ülikooli arhiivides. Uurimise põhiteemad: rahvalaulud, rahvakalendri rituaalid, sanditamine, matuse ja surnute mälestamise kombed.

22. detsembril rääkis Mare Kõiva Vikerraadio “Huvitaja” saates päkapikkudest, Reet Hiimäe aga sellest, kuidas on lood surematusega.

31. detsembril 2021 andis Piret Voolaid Raadio Kuku saates “Loodusajakiri“ saatejuht Tiiu Rööbile intervjuu tänapäeva vanasõnatarkusest.

5. jaanuaril 2022 tutvustas Piret Voolaid Vikerraadio saates “Huvitaja” vanasõna “Kes ei riski, see šampust ei joo” ning Mare Kõiva viis kuulajad müütiliste olendite maailma, rääkides ussikuningast.

12. jaanuaril rääkis Mare Kõiva Vikerraadio saates “Huvitaja” hundist.

14. jaanuaril andis Piret Voolaid Raadio Kuku saates “Kuku pärastlõuna” intervjuu eesti õpilaste koronaaja distantsõppemeemidest kui toimetulekuhumorist.

20. ja 21. jaanuaril osales Reet Hiimäe Turu Ülikooli korraldatud COHEWE workshopis “Theorising contestation of health and wellbeing: State of the art and how to move forward?” (veebis) ettekandega “Representation models of alternative health theories in Estonian mainstream media in the time of corona crisis”.

24. jaanuaril korraldas osakond oma 75. tegevusaasta tähistamiseks Otepääl seminari “Lammas Eesti kultuuriloos”. Seminari toetasid Eesti Kirjandusmuuseumi teadusprojekt EKM 8-2/20/3 ning Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute Tippkeskus TK-145).

Seminaril esinesid Tõnno Jonuks (“Lammas ja tema DNA”), Reet Hiiemäe (“Lambaga seotud subliimsed usundilised tähenduskihid”), Mare Kõiva (“Lammas usundilistes jututes”), Mare Kalda („Aardejuttudest leitud lambad. Vormelid, seosed, paralleelid“), Eda Kalmre (“Nn tõestisündinud lood nõukogudeaegses jutupärimuses, lambasmugeldamise lugu (ATU 1525M)”), Andres Kuperjanov (“Kalendrisaba lammas”), Nikolay Kuznetsov (“Lammas komi püsiväljendites”), Piret Voolaid (“Hundid söönud, lambad terved ehk lamba ja hundi vastandpaar eesti vanasõnades”) ja Anastasiya Fiadotava (“The wolves are fed and the sheep are safe, RIP the sheperd: The transformation of proverbs into (humorous) image macros”). Muusikalise vahepala “Hundi ja lamba kultuuriline dialoog” esitas Andrus Tins. Teesid aadressil <https://www.folklore.ee/ri/fo/konve/2021/RockSummer/index.html>.

26. jaanuaril tutvustas Mare Kõiva Vikerraadio “Huvitaja” saates põhjakonna – eestlaste mütoloogilist olendit, kellele pole mujal maailmas vastet.

30. jaanuaril kõneles Piret Voolaid Vikerraadio “Keelesaates” keerd- ehk naljaküsimustest.

31. jaanuaril pidas Anastasiya Fiadotava koos kaasautoritega (Matthew Hee, Anna-Sophie Jürgens, Karina Judd, Hannah Feldman, kõik Austraalia Riiklikust Ülikoolist) veebiettekande “Kas humoorikad kliimamuutuste teemalised plakatid saavad olla teaduskommunikatsiooni vahendiks?”.

3. veebruaril andis Nikolai Anisimov intervjuu teleraadiokompaniile Udmurtia, rääkides mittenormatiivsest leksikast udmurdi kultuuris.

4. veebruaril pidas Mare Kõiva Zoomis ISFNRI rahvajutu-uurijate veebiloengu sarjas loengu “Wereseals, Merpeople and the Pharaoh: A Complex Phenomenon of Nordic and Baltic Folk Belief in Comparative Perspective”.

9. veebruaril rääkis Reet Hiiemäe Vikerraadio “Huvitaja” saates saua või kepi usundilise tähendusest.

10. ja 11. veebruaril osales Nikolai Anisimov Iževskis udmurdi lingvisti Valej Kel'makovi 80. juubeliks korraldatud rahvusvahelisel konverentsil “Aktuaalsed udmurtologia küsimused, võrdlevate, kontaktide ja tüpologia uuringute kontekstis” ettekandega virtuaalse etnograafia kasutamisest (“Использование виртуальной этнографии в исследованиях традиционной культуры удмуртов”).

16. veebruaril rääkis Reet Hiiemäe Vikerraadio “Huvitaja” saates sellest, mis on abrakadabra ja hookus-pookus.

21. veebruarist 31. maini töötab folkloristika osakonnas külalисуurijana udmurdi folklorist Galina Gluhhova.

1. märtsil pidas Reet Hiimäe pidas Tartu Ülikoolis aine “Folkloori žanrisüsteem” raames loengu “Mentaalsed ohukaardid ja mitteverbaalne teave folklooris”.

2. märtsil rääkis Reet Hiimäe Vikerraadio “Huvitaja” saates käärdega seotud uskumustest.

7. märtsil osales Reet Hiimäe üritusel “Workshop Brill Handbook on Contemporary Death Rituals”, arutati plaanitava surmakultuuri artiklikogumiku peatükkide üle (*online*).

11. märtsil pidas Reet Hiimäe Kõrveküla maanaiste seltsis Miina loengu “Maarjapunast saunaloitsudeni: naiste rituaalid eesti pärimuses”.

16. märtsil pidas Reet Hiimäe Tartu Ülikoolis aine “Introduction to Cognitive Humanities” raames loengu “Cognitive mapping and navigation”.

19. märtsil pidas Reet Hiimäe Tartu Ülikoolis religiooniteaduste õpilasolümpiaadil osalejatele ettekande “Religioon muutub maailmas”.

16. märtsil rääkis Mare Kõiva Vikerraadio saates “Huvitaja”, millised on Eestis pühad puud ja tutvustas ka üht vähetuntud lugu õnapuust.

16. märtsil andis Anastasiya Fiadotava telesaates “Pealtnägija” intervjuu Ukraina sõja teemalistest rahvanaljadest.

16.–20. märtsini osales Mare Kõiva veebi vahendusel Rjazanis korraldatud V Venemaa folkloristide kongressil, kus pidas koos Elena Boganevaga ettekande näkijuttudest Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivis ja nende valgevene paralleelidest (“Тексты о русалках в русском архиве Эстонского литературного музея, эстонские и белорусские параллели”).

16.–20. märtsini osales Nikolai Anisimov Rjazanis V Venemaa folkloristide kongressil, kus pidas koos Galina Gluhhovaga ettekande eroottilistest motiividest udmurtide folkloorsetes lauludes (““За красным “прутом” красная “рыба”...”: эротические мотивы в песенном фольклоре удмуртов”) ja koos Irina Ptšelovodovaga ettekande Siberi udmurtide laulupärimusest (“Песенная традиция сибирских удмуртов в исторической динамике (1976, 2001, 2003, 2006 гг.)”).

23. märtsil rääkis Mare Kõiva Vikerraadio “Huvitaja” saates kotermannist.

23. märtsil esines Anastasiya Fiadotava Spotify netisaates “Culture & Inequality Podcast”: “Culture in Times of War I: Humour and jokes in War”.

23.–25. märtsini osales Anastasiya Fiadotava Krakowis konverentsil “Language in the Third Millennium XII: From Language to Communication and Beyond”, kus pidas ettekande “Why is Mona Lisa wearing a mask? Art and popular culture in COVID-19 humor in Central and Eastern Europe” (kaasautorid Delia Dumitrica, Erasmuse Ülikool, Rotterdam, ja Władysław Chłopicki, Jagiełło Ülikool, Kraków).

29. märtsil toimus Tartus Kogo galeriis vestlusõhtu, kus folklorist ja etnoastronoomia uurija Andres Kuperjanov ning folklorist ja Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna juhataja Mare Kõiva kõnelesid atmosfäärifüüsikast, taeva käsitlest folklooris ja kosmilistest katastroofidest ajendatuna Andrés Galeano näitusest “Kadunud pilvede arhiiv”, mis on avatud Tartus Aparaaditehases Kogo galeriis ja naabergaleriis Ag47.

31. märtsil modereeris Mare Kõiva koos Irina Sedakovaga rituaalse aasta töörühma veebinari (Teamsis). Esinesid Laurent S. Fournier (*The Rules of the Ba' in Great Britain and France*), Emily Lyle (*The Melrose Marriage Ball and its Myth and Ritual Contexts in a Dualistic Cosmos*), John Messner (*An Exploration of the 1922 Jedburgh Hand Ba' Games*), kusjuures Neill Martin tutvustas kogemusi selle pallimänguga (Jedburgh Hand Ba).

Osakonna seminarid

Seminare toetavad Eesti Kirjandusmuuseumi teadusprojekt EKM 8-2/20/3 ning Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute Tippkeskus TK-145), nende toimumise tagab Mare Kalda.

6. detsembril esines folkloristika osakonna ja Eesti-uuringute Tippkeskuse veebiseminaril Tenno Teidearu ettekandega “Poolvääriskivid uues vaimsuses: argisest ja materiaalsest tähendusloomest”.

13. detsembril modereeris Mare Kõiva koos Irina Sedakovaga Teamsis SIEFi töö-rühma Rituaalne aasta 2021. aasta jõulutalveseminarini udmurdi talvekometest. Udmurdi rahvakalendri talvetsüklist rääkisid Tatiana Vladykina, Tatiana Panina ja Galina Gluhhova (Udmurtiast); Tatiana Minnijakhmetova (Austria) rääkis oma viimasest raamatust “Otsides udmurdi pärleid Eesti arhiivides” (Tartu: EKM Teaduskirjastus), Eva Toulouze raamatust “Udmurdi mütoloogia ja folkloor” (Tartu: EKM Teaduskirjastus). Veebinari lõpetasid katked Liivo Niglase 2016 Baškortostanis Novõje Tatõšlõs üles võetud etnograafilisest filmist.

10. jaanuaril esines veebiseminaris Mare Kalda ettekandega “Maja aknaaugud mustasid tontlikult. Üleloomulikust kogemusest jutustamine virtuaalses kogukonnas”. Tuge teemale lähenemisel pakkus David Huffordi artikkel “Usundiliste lugude kogemuskeskne analüüs. Näide kummitusjuhtumist” (1995) ja Gillian Bennetti raamat “Oh, vaene kummitus. Usundiline traditsioon juttudes”.

31. jaanuaril esinesid ingliskeelses veebiseminaris “Kas humoorikad kliimamuutuste teemalised plakatid saavad olla teaduskommunikatsiooni vahendiks?” Matthew Hee, Anna-Sophie Jürgens, Karina Judd, Hannah Feldman (kõik Austraalia Riiklikust Ülikoolist) ja Anastasiya Fiadotava (Eesti Kirjandusmuuseumist). Põhiliselt Austraalia näitel käsitleti rohujuuretasandi loomingulist teaduskommunikatsiooni kliimateemalistel protestiplakatil.

7. veebruaril esines veebiseminaris Tõnno Jonuks ettekandega “Mütoloogilised loomad Eesti muinasajal”. Ta käsitles Eestis 11.–13. sajandini kujutatud mütoloogilisi loomi ja

kutsus kaasa mõtlema, kuidas neid määrata, mida nad tähendavad, kas mütoloogilise looma taga on müüt ning miks neist nii vähe juttu on tehtud.

14. veebruaril esinesid veebiseminaris Agnes Neier ja Joosep Susi ettekandega “Pilt ja sõna: nüüdisluule uue kirjaoskuse ajastul”. Nad eritlesid viimastel aastatel ilmunud luuletuskogusid, kus fotod ja luule moodustavad lahutamatu terviku.

28. veebruaril esines veebiseminaris Mare Kalda ettekandega “tnpF ehk folkloorialane terminitöö edasijõudnuile”. Sügisel 2021 alustas folkloristika osakond Eesti Keele Instituudiga koostöös ning Haridus- ja Teadusministeeriumi keeleprogrammide rahastusel tänapäevafolkloori terminibaasi koondamist terminite andmebaasis *ekilex*. Terminite kokkuotsimise kõrval said mitmed asjassepuutuvad küsimused lahendusi, ent tekkis ka uusi: näiteks muutus omaette uurimisküsimuseks, kuidas me oma artiklites termineid kasutame ning kuidas tulla toime mõne eriti sünonüümirikka terminiga.

7. märtsil esines folkloristikaosakonna ja Eesti-uuringute Tippkeskuse veebiseminaris Marko Uibu ettekandega “Konspirituaalsus ja ühiskondlikud kriisid”.

14. märtsi venekeelses veebiseminaris said osalejad kuulata Nikolai Anisimovi, Igor Zubovi, Jekaterina Izmailova, Irina Ptšelovodova ja Pavel Šahhovi folkloristika- ja etnomusikoloogia-teemalist ühisettekannet “Volga piirkonna rahvaste folkloor: põliste ja siberi algupäraga kohalike traditsioonide uurimisest”. Uurijad tutvustasid projekti, mille käigus analüüsiti ja kaardistati võrdlevast perspektiivist udmurdi, mordva ja tšuvaši folklooritekstide žanrisüsteemi, poetikat ja muusikalisi ning stiili iseärasusi põlisrahvaste (Volga rahvad) ja ümberasujate (siberlased) kohalikes traditsioonides. Tutvustati uurimistöö käigus mordva, udmurdi ja tšuvaši rahvalaulusalvestustest koostatud interaktiivset rahvamuusika-atlast.

21. märtsil esines Teamsis korraldatud seminaris semiootika doktorant Daniel Tamm: “Meemid (poliitika)semiootika vaatevinklist: rahvuskonservatismi rahvapärane raamistamine internetis”.

28. märtsil esines veebiseminaris Liina Saarlo ettekandega “Mõne “Vana kandle” probleemi uusi lahendusvõimalusi suurte andmebaaside abil”.

Kuna “Vana kandle” käsikiri koostatakse kihelkondlikul ja ammendavuse põhimõtetel, on üks kaelamurdvamaid probleeme lihtlabaselt topograafiline: kas laulu esitanud laulik elas õiges või vales kihelkonnas. See kehtib nii piirikulade ja -valdade kui ka sünnikohast välja rännanud laulikute repertuaari puhul. Ettekandes räägiti nende probleemide lahendamise uutest võimalustest, mida pakutakse suurte andmebaaside läbiarvutamiseks.

Asta Niinemets

Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnas

26. novembril 2021 esines Tammsaare muuseumi 16. sügiskonverentsil “Moodne müüt” Madis Arukask ettekandega “Rahvuslik müüdivajadus folkloristlikust vaatepunktist”.

Detsembris ilmus ajakirja Horisont erinumber “Pilguheit eesti pärimusse” (toimetaja Risto Järv), kus Madis Arukask kirjutas vägimeestest mütoloogia ja reaalsuse piiri- mail. Ülo Valk andis samas ajakirjas intervjuu “Rahvausund eile ja täna ehk kuradist koroonaviiruseni”. Merili Metsvahi tutvustas raamatut “Eesti muinasjutud II. Eesti loomamuinasjutud” (koostajad Inge Annom, Risto Järv, Mairi Kaasik, Kärri Toomeos-Orglaan, Tartu, EKM teaduskirjastus 2020).

2021. aasta lõpus ilmus Soome Kirjanduse Seltsi väljaandel kogumik “Inkerikot, setot ja vatjalaiset. Kansankulttuuri, kieli ja uskomusperinteet”, kuhu on peatükid kirjutanud Ergo-Hart Västriik ja Madis Arukask. Väljaanne on vabalt allalaetav aadressilt <https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/skst.1467/>.

2021. aasta lõpus ilmunud ajakirja Narrative Culture erinumber (8: 2) oli pühendatud usundilisele jutule (*belief narrative*, <https://digitalcommons.wayne.edu/narrative/vol8/iss2/>). Selle toimetaja oli Ülo Valk, kelle sissejuhatav artikkel arutleb usundilise jutu kui folkloorižanri üle. Orientalistika keskuse juhataja Alevtina Solovjova avaldas artikli mongoolia demonoloogiast, doktorant Kikee D. Bhutia uuris inimese ja vaimolendite suhteid tänapäeva Sikkimis lhopo rahva seas. Narrative Culture on 1.1 (*Web of Science*) ajakiri.

10. detsembril oponeeris Tiiu Jaago Jyväskylä ülikoolis kaitstavat Wiivi-Maria Jouttijärvi väitekirja “Muistojen ja kansallisen historiakulttuurin rajapinnoilla: Viron neuvosto-aika kolmen sukupolven kertomana” (“Mälestuste ja rahvusliku ajalookultuuri kokkupuutepiiril. Nõukogude aeg Eestis kolme põlvkonna lugude näitel”).

15. detsembril pidas professor Guntis Šmidchens (Washingtoni ülikool, Seattle) Zoomis eesti ja võrdleva rahvaluule õppetooli asutajale professor Walter Andersonile pühendatud e-loengu “Variants in American and Estonian Folkloristics”.

Jaauaris ilmunud ajakirjas Numen 69. numbris (toimetaja Ülo Valk) arvustas Merili Metsvahi tuntud ajaloolaste Carlo Ginzburgi ja Bruce Lincoln 17. saj Liivimaa libahundiprotsessi käsitlevat raamatut “Old Thiess, a Livonian Werewolf: A Classic Case in Comparative Perspective, written” kohaliku uurija vaatepunktist.

8. märtsil pidas Davide Torri (Sapienza Università di Roma, Italy) eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnas külalisloengu “Buddhism and Shamanism among the Hyolmo of Helambu (Nepal)”.

1. aprillil esinesid eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna veebiseminaris “Anthropologists at War” Julia Buyskykh (Institute of History of Ukraine; Centre for Applied Anthropology in Kyiv) ja Tina Polek (Centre for Applied Anthropology in Kyiv).

Kaitstud doktoritöö

Kikee Doma Bhutia kaitses **7. märtsil** folkloristika erialal doktoritööd “Mythic history, belief narratives and vernacular Buddhism among the lhopos of Sikkim” (“Sikkimi lhopode müüdilise ajalugu, usundilised jutud ja rahvapärane budism”). Juhendaja prof Ülo Valk, oponent dr Davide Torri (Università di Roma La Sapienza, Itaalia).

Kaitstud magistrinääd ja -projekt

Sohail Arshad kaitses **3. veebruaril** magistrinääd “Biradari System: A Dominating Factor in the Politics of Punjab Province” (“Biradari süsteem: valitsev tegur Pandžabi provintsi poliitikas”), juhendaja Elo-Hanna Seljamaa, oponent Aimar Ventsel.

Siarhiey Makarevich kaitses **22. veebruaril** rahvusvahelise õppekava “Folkloristika ja pärandirakendused” raames magistriprojekti “Kohaliku kangakudumistraditsiooni taaselusdamine Valgevenes Hancavicy piirkonna näitel” (juhendaja prof. Kristin Kuutma). Projekti retsenseeris Alena Leshkevich Varsravi ülikooli etnoloogia ja kultuur-antropoloogia instituudist.

Lilija Laaneman

NEWS IN BRIEF

Autumn school studied the phenomenon of magic through time

Reet Hiimäe gives an overview of the international interdisciplinary autumn school “Dialogues with Magic”, organized for postgraduate students of the humanities on 11–12 November 2021.

The Soviet period in Estonians’ memories through the eyes of a Finnish researcher

Tiiu Jaago introduces Wiivi-Maria Jouttijärvi’s doctoral dissertation “Muistojen ja kansallisen historiakulttuurin rajapinnoilla: Viron neuvosto-aika kolmen sukupolven kertomana” (At the interface of memories and national history culture: Soviet era in Estonia narrated by three generations), defended at Jyväskylä University on 10 December 2021.

Highway to Hell? 65th Kreutzwald Days, Medica XIV

An overview of the international hybrid-form conference by Katre Kikas.

Calendar

A brief summary of the events of Estonian folklorists from December 2021 to April 2022.